

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Јове Илића 165, Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука у Београду именовани смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације Иване Милосављевић-Ђукић, магистра медицинских наука, под насловом *Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања*. Пошто је проучила поднети текст докторске дисертације и другу пратећу документацију, Комисија подноси Наставно-научном већу следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Мр сци.мед. Ивана Милосављевић-Ђукић рођена је 13.05.1968. године у Књажевцу. Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, смер за превенцију и ресоцијализацију лица са поремећајем у друштвеном понашању, завршила је 1993. године. Магистрирала је на Медицинском факултету Универзитета у Београду, 2000. године, одсек за психотерапију. Успешно је одбранила магистарску тезу под називом „*Злоупотреба алкохола и дрога код адолесцената извршилаца тежих кривичних дела*“.

Запослена је у Центру за заштиту одојчади, деце и омладине од 2003. године, на пословима руководиоца Прихватилишта за ургентну заштиту злостављане деце у Београду.

Учествовала је у раду више стручних и научних скупова у земљи и иностранству, један је од оснивача Центра за социјално превентивне активности ГРиГ, чије су активности усмерена на пружање подршке младима из вулнерабилних група у осмостављивању.

Ивана Милосављевић-Ђукић објавила је више стручних и научних радова из области заштите и третмана злостављане деце, односно социјалног рада. Основне области интересовања мр Милосављевић-Ђукић усмерене су ка заштити и подршци деци и младима изложених насиљу, како у својој породици тако и у средини у којој се дете/млада особа налаз. У опусу истраживачког интересовања кандидаткиње су и теме: поштовања права детета, узрока и индикатора злостављања и занемаривања, третмана злостављане деце, међусекторске сарадње, поступања по Општим и Посебним протоколима, као и моделима подршке у заједници са посебним акцентом на унапређењу системске подршке и заштите деце и младих.

Најзначајнији објављени радови:

- Милосављевић-Ђукић, И. (2014). *Модели заштите деце: Од признања детињства до (не)равноправних актера у друштву*, **Социјална политика**, Институт за политичке студије, бр 1, год. 49, стр.127-143.
- Милосављевић-Ђукић, И., Радовановић, Ј., Јовановић, Љ. (2011). *Третман злостављане и занемарене деце у Прихватилишту за ургентну заштиту у Београду*, **Психијатрија данас**, Институт за ментално здравље, Београд, 43/2, стр.167-175.
- Ишпановић В., Брзев В., Вујовић Р., Пауновић С., Милосављевић-Ђукић И., етс. (2005). **Национална стратегија против насиља**, полазни оквир. Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
- Милосављевић-Ђукић И. (2004). Одељење за ургентну заштиту деце и омладине од злостављања и занемаривања. Удружење социјалних радника социјалне заштите Србије, Београд: Актуелности/1-2/25-28/.

Као сарадник учествовала је у више пројеката, од којих треба истаћи:

- “Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији” у сарадњи са Европском Унијом, УНИЦЕФ-ом, Министарством правосуђа и Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

- “Унапређење примене диверзивних мера и алтернативних санкција за малолетне преступнике у Београду” у партнерству са НВО ГРиГ, УНИЦЕФ-ом и Министарством правде.
- „Трансформација резиденцијалних установа за децу и развој одрживих алтернатива“, члан пројектног тима Министарства рада и социјалне политике, Европске уније и УНИЦЕФ-а.

Докторска дисертација мр Иване Милосављевић-Ђукић под називом **„Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања“** обухвата 285 страна компјутерског слога, укључујући и одабрану литературу од 131 библиографских јединица, које се састоје од монографија, прегледних и научних радова, стручних чланака, нормативних и других докумената од националног и међународног значаја. Избор одабране литературе указује на савремен приступ знањима и научним открићима у области заштите деце од злостављања и занемаривања.

II

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет докторске дисертације мр Милосављевић-Ђукић усмерен је на истраживање актуелних система заштите деце од злостављања и занемаривања, ради утврђивања теоријско-методолошких и практичних претпоставки за заснивање ефикаснијих модела заштите деце, у односу на:

- приступачност система здравствене, правосудне и социјалне заштите деци жртава злостављања;
- поступање здравственог, правосудног и система социјалне заштите по Општем и Посебном протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања;
- примену норми и стандарда правосудног система, као и његове усаглашености са међународним стандардима и документима;
- међусекторску сарадњу здравственог, правосудног и система социјалне заштите;

- развијање недостајућих знања и вештина професионалаца у релевантним друштвеним системама.

На формулисање предмета истраживања утицало је недовољно емпиријско и научно сазнање о поступању и примени Општег и Посебног протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања у сва три система. Полазећи од чињенице да се насиље над децом може спречити, ефикаснијим и координисанијим деловање друштвених система, мр Милосављевић-Ђукић развија два основна приступа.

Први се базира на теоријском концепту: систематизацији постојећих научних сазнања о етиологији злостављања и занемаривања, историјском приказу друштвене реакције одраслих у односу на децу, развоју приступа базираних на правима детета, испитивању усклађености домаћег са европским законодавством у области поштовања права детета, њиховој заштити и подршци, међусекторској сарадњи у заштити деце од злостављања и занемаривања. Други, је практично оријентисан и испитује степен применљивости прокламованих права, примену Општег и Посебних протокола, од којих у највећој мери зависи заштита детета и међусекторска сарадња, као и испитивање постојећих знања и вештина професионалаца у релевантним друштвеним системима. Питању заштите деце у здравственом, правосудном и систему социјалне заштите у Србији, приступа се са становишта опредељења друштва за поштовање дечијих права и унапређење развоја мреже социјалне подршке и нивоа знања професионалаца, што чини овај рад оригиналним и вишеструко значајним за развој теорије и праксе социјалног рада, као и хуманистичких наука у целини.

Злостављање и занемаривање деце је сложена социјално-психолошка појава која је узрокована вишеструким чиниоцима у међусобној интеракцији: индивидуалних обележја починитеља, односа родитеља и детета, породичног окружење, здравствених последица и друштвених услова. Како би се захватили ризични и заштитни фактори у животу детета недовољно је ослонити се само на једну од струка укључених у рад са злостављаном децом, већ је неопходно развијати међусекторску сарадњу. Отуда је мултидисциплинарни приступ једини начин да се холистички приступи овој друштвено непожељној појави..

Основни циљ докторске дисертације примарно је практично усмерен и састоји се у: идентификовању проблема и унапређењу међусистемске сарадње у процесима идентификовања, заштите и примени процедура у односу на Општи и посебне протоколе, односно Конвенцију о правима детета. На тај начин јасно је назначен хуманистичко-апликативни карактер постављених циљева, који се огледају у испитивању квалитета заштите злостављане деце, како би се унапређењем система друштвене подршке и развојем мреже услуга, створилу услови за безбедно одрастење ове популације становништва.

Научни циљ истраживања формулисан је као стицање научних обавештења о нивоу научне заснованости и поштовања права детета на безбедно детињство. Циљеви истраживања усмерени су на опис постојећих модела и нивоа заштите деце од злостављања и занемаривања, евалуацијом рада здравственог, правосудног и система социјалне заштите у фазама и поступцима откривања, процене и третмана.

У друштвеној равни емпиријско истраживање има за циљ унапређење праксе здравственог, правосудног и ситема социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања као и унапређење њихове међусобне сарадње. Друштвени циљ истраживања огледа се и у усмеравању пажње јавности на проблеме са којима се суочавају злостављана и занемарена деце, као и изазивање друштвеног реаговања у смислу промена ставова, понашања и односа према овој друштвеној групи.

III

ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

Основна хипотеза гласи: **функционисање здравствено, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања и њихова међусекторска сарадња није задовољавајућа и поред усаглашености домаћих правних аката са принципима на којима почивају међународни документи за заштиту деце. Заштита деце од злостављања и занемаривања је отежана услед слабо развијених механизма превенције и реаговања. Различите стимулативне мере**

државе у области заштите деце од насиља делимично су утицале на промену традиционално става професионалаца да је насиље над децом у циљу дисциплиновања од стране родитеља прихватљиво. Недостатак едукације примене Општих и Посебних протокола у системима доводи до различитог схватања злостављања и занемаривања, неуједначеност праксе, као и непоступања по протоколима.

Полазећи од основне, дефинисане су четири посебне и већи број појединачних хипотеза:

1. Постоје значајне разлике у дијагностиковању злостављања/занемаривања и примени Посебног протокола секундарне здравствене заштите.

Појединачне:

1.1. Практика секундарне здравствене заштите није уједначена када је у питању примена Посебног протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

1.2. Случајеви сумњи на злостављане и занемаривање у оквиру секундарне здравствене заштите, пријављују се надлежним институцијама.

1.3. Број едукованих здравствених радника у препознавању симптома злостављаног детета не одговара потребама заштите деце од злостављања и занемаривања.

Истраживање је потврдило посебну хипотезу и показало да постоје значајне разлике у пракси здравственог система, када је у питању примена Посебног протокола, пре свега у односу на постојање стручних тимова, дијагностиковање и документовање стања детета. Потврђене су појединачне хипотезе да здравствени радници пријављују надлежним институцијама случајеве злостављања и занемаривања деце, у преко 60% прослеђују пријаве центру за социјални рад. Резултати истраживања показују да број едукованих здравствених радника у препознавању симптома злостављања не одговара потребама заштите деце од злостављања и занемаривања, 43% није прошло ни једну обуку која се односи на заштиту деце од злостављања и занемаривања а 25% је прошло само једну обуку. Постоји статистички значајна разлика ($\text{sig}=0,007$) која показује да испитаници са више година стажа значајно се

статистички разликују од оних који имају мање година стажа у погледу тога да ли су и колко обука прошли. Та разлика је у корист старијих испитаника.

2. *Постоје значајне разлике у пракси заштите деце од злостављања и занемаривања у центрима за социјални рад.*

2.1 Професионалци у центрима за социјални рад имају различиту праксу када поступају по Општем протоколу.

2.2 Професионалци у центрима за социјални рад користе разлићите дијагностичке критеријуме за идентификацију злостављаног и занемареног детета.

2.3 Едукација стручњака у центрима за социјални рад, када је у питању заштита деце од злостављања и занемаривања није планска и континуирана.

Резултати истраживања потврдили су посебну хипотезу да постоје значајне разлике у пракси између центара за социјални рад у ситуацијама када је потребно да поступају по Општем протоколу. Практика није уједначена код процене ургентности, процене ризика по дете у ситуацијама спровођења неодложне интервенције, временског поштовања рокова, покретања поступка пред судом за лишење родитељског права, као и планирања и реализације заштите. Није потврђена појединачна хипотеза да постоје разлике у дијагностиковању злостављања/занемаривања деце међу центрима за социјални рад. Потврђена је хипотеза да едукација стручњака у центрима за социјални рад није планска и континуирана, с обзиром да 94% запослених није упознато са годишњим планом едукације. Постоји статистички значајна разлика $\text{sig}=0,005$ која показује да испитаници испод 10 година радног стажа имају једну или ниједну обуку, док највећи број искуснијих испитаника (преко 10 година стажа) прошао више обука.

3. *Постоје значајна одступања у пракси заштите деце од злостављања и занемаривања у односу на норме и стандарде правосудног система који су усклађени са међународним документима.*

3.1 Нису довољно примењене процедуре у кривично правном поступку које штите дете од последица секундарне виктимизације.

3.2 Дужина трајања поступка не одговара нормама и стандардима у области породично правне заштите деце од злостављања и занемаривања.

3.3. Број процесуираних кривичних дела у заштити деце од злостављања и занемаривања временски дуго траје.

3.4 Професионалци запослени у правосуђу не поседују специфична знања из области заштите деце од злостављања и занемаривања.

Основна права, када је у питању положај деце у судским поступцима, широко се гарантују у законима, али се у многим случајевима не реализују у пракси. Од стране Савета Европе процењено је да је Српско законодавство усклађено са међународним стандардима у области правне заштите деце, али је истовремено констатовано да пракса није једнообразна. Резултати истраживања су показали да се не обезбеђује мере заштите од секундарне виктимизације, која је уско схваћена и углавном се односи на прецизно утврђивање да ли је дете у стању да сведочи и да исказ пред судом или не. Резултати показују да је 44,4% малолетника дало изјаву 5 пута у судском поступку а пре тога је 4 пута поновило исту причу (полиција, ЦСР, здравствени преглед, вештачење..) Потврђена је и појединачна хипотеза да дужина поступка не одговара стандардима и нормама у области породично правне заштите и временски дуго траје у кривично правној заштити. У 66,5% број одржаних рочишта у једном предмету кретао се од 8 до 12. Такође, професионалци у правосудном систему не поседују специфична знања из области заштите деце од злостављања и занемаривања, али поседују знања из области права детета. 100% судија има обуку из области права детета али када су у питању специфична знања из области заштите деце од злостављања и занемаривања 62,5% није упознато са Општим протоколом а 75% не зна која инаституција има координирајућу улогу у заштити деце од злостављања и занемаривања.

4. Међусекторска сарадња између органа и служби надлежних за преузимање мера правовремене и ефикасне заштите деце од злостављања није довољно развијена и тимски организована.

4.1 Интервенције међусекторске сарадње предвиђене општим и посебним протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања се недовољно реализују у пракси.

4.2 Не постоје довољно јасна знања професионалаца о улогама других система о међусекторској сарадњи, када је у питању заштита деце од злостављања и занемаривања.

4.3 Постоје значајне разлике у процени квалитета система заштите деце од злостављања међу професионалцима из различитих сектора.

Реформа социјалне заштите препознаје и дефинише приоритете који су у функцији ефикаснијег међусекторског деловања у заштити деце од злостављања и занемаривања. Међутим, и поред уложеног напора државе (донети Општи и Посебни протоколи), међусекторска сарадња је и даље недовољна, некоординисана и не даје очекиване ефекте. Потврђене су појединачне хипотезе да не постоје довољно јасна знања професионалаца о улогама других система о међусекторској сарадњи, 75% стручњака у сва три система није имало обуке о примени Посебних (властитих) протокола, док 2/3 није било у ситуацији да се упозна са протоколима других система. Код стручњака у сва три система присутан је недостатак информисаности и знања о јасно дефинисаним улогама и одговорности установа, организација и појединаца из различитих сектора.

Потврђено је да провлађује традиционални приступ заштити деце, те да су недовољно развијене службе усмерене на сарадњу и помоћ и подршку детету и породици у процесу опоравка од трауме.

Резултати истраживања потврђују генералну хипотезу, да постоји несклад између законом загарантованих обавеза државе да примењује домаћа и међународна докумената у пракси заштите злостављане и занемарене деце. То се нарочито огледа у примени Општег и Посебног протокола, затим у недостатку развијених механизма за превенцију, недовољној едукацији међу стручњацима, као и још увек присутним ставовима међу професионалцима да је прихватљиво физичко кажњавање деце од стране родитеља у циљу дисциплиновања.

IV

ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Поред резимеа на српском и енглеском језику, садржаја и увода, рад је подељен на пет међусобно повезаних целина: I део Развој модела заштите деце од злостављања и занемаривања кроз историју; II део Одговорности и улоге различитих система у заштити деце од злостављања и занемаривања; III део Хипотезе и методологија истраживања; IV део Приказ резултата истраживања да дискусијом; V Закључна разматрања.

Први део рада носи назив **Развој модела заштите деце од злостављања и занемаривања кроз историју** и састоји се из две главе, које су подељене у неколико поглавља: *Историјски преглед заштите деце од злостављања и занемаривања – Појам и развој детета и детињства, Насиље над децом кроз историју, Разматрање појаве злостављања деце у Србији., Операционалне дефиниције злостављања и занемаривања - поред уводног дела садржи: Физичко злостављање – Дефиниција физичког злостављања; Индикатори физичког злостављања и Раширеност физичког злостављања; Емоционално злостављања – Дефиниција емоционалног злостављања; Индикатори емоционалног злостављања и Раширеност емоционалног злостављања; Сексуално злостављање - Дефиниција сексуалног злостављања; Индикатори сексуалног злостављања и Раширеност сексуалног злостављања; Занемаривање – Дефиниција занемаривања; Индикатори занемаривања и Раширеност занемаривања; Експлоатација деце.*

У историјском прегледу заштите деце од злостављања и занемаривања дефинисани су појам детета и детињства, различити приступи детету кроз историју и схватање детета. Разматран је положај деце и насиље према деци током развоја цивилизације, описан је положај деце у Србији у различитим историјским периодима. Такође, разматрани су напорри државе Србије у правцу континуираног унапређења положаја деце. Посебна пажња усмерена је Конвенцију о правима детета, најзначајније чланове, права која детету припадају као субјекту, активном учеснику у конструисању и одређивању свог властитог друштвеног живота. Истовремено се указује на чињеницу да права родитеља нису неповредива, те да држава има право и обавезу да интервенише ради заштите дечијих права.

У делу *операционалне дефиниције злостављања и занемаривања* наглашена је потреба да сви учесници у процесу заштите деце имају јединствен став и помимање у односу на појаву злостављања. У том контексту, посебно су анализирани дефиниције WHO које се користе у Општем и Посебним протоколима. У даљем делу рада, мр мр Милосављевић-Ђукић приказује различите типове злостављања (физичко, емоционално, сексуално), указује на њихове показатеље, распрострањеност у свету и Србији. Занемаривањем деце као појавом бави се са становишта дефинисања, историјског приказа, постојећих типова, раширености.

Други део рада носи назив **Одговорности и улоге различитих система у заштити деце од злостављања и занемаривања** и састоји се из четири главе подељене у неколико поглавља:

I Улога здравственог система у заштити деце од злостављања и занемаривања: *Значај раног откривања, дијагностиковања и документовања; Третман злостављане деце; Савремени приступ неуропсихолошког развоја злостављане деце;*

II Заштита деце од злостављања и занемаривања у систему социјалне заштите: *Улога Центра за социјални рад у заштити деце од злостављања и занемаривања; Модел заштите деце од злостављања и занемаривања у Шведској; Модел заштите деце од злостављања и занемаривања у земљама бивше Југославије – Република Хрватаска; Улога других пружаоца услуга у систему социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања;*

III Улога правосудног система у заштити деце од злостављања и занемаривања: *Породичноправна заштита деце; Кривичноправна заштита деце; Однос између породичноправне и кривичноправне заштите.*

IV Међусекторска сарадња: *Карактеристике међусекторске сарадње; Значај међусекторске сарадње у примени Општег протокола.*

У првој глави, анализирана је улога здравственог система, која се препознаје у раном откривању, дијагностиковању и документовању повреда детета. Идентификовани су кораци Посебног протокола, који предвиђају обавезу здравственог радника и сарадника да активно учествује у свим процедурама заштите деце. Графички су представљени кораци Посебног протокола од формирања стручног тима до документовања повреда, са

препуком да се користи X ревизија Међународне класификације болести, с обзиром да садржи категорије T74; Z61 и Z62. Посебан значај стављен је на третман злостављане деце унутар здравственог система.

Посебна пажња у другом делу, усмерена је на улогу Центра за социјални рад у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања, као кључне службе у координацији свих фаза поступака заштите и подршке деци. Разматрају се кораци предвиђени Општим протоколом, који су графички представљени од тренутка пријављивања до реализовања заштите. Улога центра за социјални рад разматра се и кроз законски оквир предузимања мера из породично правне и кривично правне заштите детета у односу на родитеље или старатеље. Део који се односи на моделе заштите деце – приказује два модела, Шведски и Хрватски. Шведски модел важи за један од најорганизованијих, у којем се посебна пажња поклања збрињавању деце и омладине. Ефикасност се пре свега огледа у решењима, која забрањују физичко кажњавање деце, као и обавезу професионалаца да пријављују сваку сумњу на злостављање, односно занемаривање.

За приказ Хрватског модела мр Милосављевић-Ђукић одлучила се због чињенице да је најближи моделу Републике Србије, као и због изазова на путу прикључења Европској Унији, који се јављају када је заштита злостављане деце у питању. Део који се односи на друге пружаоце услуга у систему социјалне заштите, посебну пажњу посвећује Прихватилишту за ургентну заштиту злостављане деце у Београду, као третманској установи. Кандидаткињ указује да сви стручњаци који су запослени у систему социјалне заштите морају бити сензибилисани и спремни да се суоче са проблемима злостављаног и занемареног детета, те да је у том смислу неопходно да добро познају Општи и Посебни протокол, као и све прописане процедуре.

У делу *Улога правосудног система у заштити деце од злостављања и занемаривања*, приказан је историјски развоја законодавног оквира у Србији, као и актуелна правна регулатива. Кроз анализу система породичноправне заштите, мр Милосављевић-Ђукић, приказује права детета у породичним односима, са посебним освртом на стандардима и начело хитности. Област Кривичноправне заштите усмерена је на заштиту деце/младих жртава кривичних дела. Анализирају се улоге полиције, тужилаштва, органа старатељства, здравствених институција и судства. Описују су стандарди судског поступка, заштите деце од секундарне виктимизације, дат је шематски приказ поступања по Посебном

протоколу. Посебан фокус стављен је на однос породичноправне и кривично правне заштите. Анализира се однос родитеља и деце, питање виности, као и понашања родитеља која доводе до њихове двоструке, породичноправне и кривичноправне одговорности.

У делу *Међусекторска сарадња*, кандидаткиња се бави облицима друштвене реакције, указује на неопходности координације, функционалне сарадње и повезаности различитих система и актера, посебно оних који су специјализовани или су надлежни за проблем заштите деце. Анализира улоге различитих система (социјалне заштите, образовања, здравства, полиције, правосуђа) у примени Општег и Посебних протокола, закључујући да се предуслов успешности сарадње огледа се познавању појединачних улога.

Хипотезе и методологија истраживања

Сложеност предмета истраживања и формулисане хипотезе утицале су на избор инструмената за прикупљање података. У истраживању су коришћена два основна извора података: посредни (документације различитог карактера) и непосредни (стручни радници у центрима за социјални рад, судије и здравствени радници).

За потребе прикупљање података из документације испитиваних система конструисани су формулари који прате поступања по Општем, односно Посебним протоколима. На овај начин је испитано да ли се професионалци из сва три система придржавају процедура у свом практичном раду.

Здравствену документацију чине регистровани корисници у 2013. години у секундарној здравственој заштити (Институт за ментално здравље у Београду, Универзитетска дечија клиника у Београду и Институт за мајку и дете Србије „Др Вукан Чупић“), код којих је постојала сумња на злостављање и занемаривање. Укупно је анализирано 45 документованих протокола, изабраних случајним узорком, по 15 у свакој од наведених здравствених институција.

Документација у центрима за социјални рад – Вождовац, Палилула, Врачар и Обреновац, анализиране су процедуре поступања по Општем протоколу и међусекторска сарадња. Укупно је анализирано 40 предмета изабраних случајним узорком из 2013. године, по 10 у сваком од наведених центара. Подаци из предмета евидентирани су на посебном протоколу, тако да за сваки предмет постоји протокол.

Анализа правосудне документације обухватила је:

- 10 предмета из породичноправне заштите у 2013. години и
- 18 предмета из кривичноправне заштите у којима су малолетници/це жртве.

За потребе истраживања посебно је конструисан Упитник за професионалце у здравстеном, правосудном и систему социјалне заштите, који мери знања и ставове у односу на следеће тематске области: информисаност професионалаца о постојећим моделима заштите и раног откривања злостављање деце, моделима помоћи и подршке, мерама за њихово унапређење, факторима који ремете унапређење заштите деце од злостављања и занемаривања, обучености за рад са злостављаном децом, поседовање знања и вештина за рад са злостављаном децом, познавања Општег и Посебних протокола.

Упитником су анкетирана 32 здравствена и стручна радника у:

- Институту за ментално здравље у Београду (запослени на дечијем одељењу);
- Институту за мајку и дете „Др Вукан Чупић“ (чланови стручног тима) и
- Универзитетској дечијој клиници у Београду (запослени педијатри и хирузи).

Испитана су 34 стручна радника који раде у тиму за заштиту деце у центрима за социјални рад Вождовац, Палилула, Врачар и Обреновац.

У Правосудном систему упитник су попуниле судије Првог основног суда у Београду које су ангажоване на предметима породично правне заштите као и судије Вишег суда у Београду, које су ангажоване као судије за малолетнике. Укупно је 8 судија попунило упитник.

Четврти део докторске дисертације под називом ***Резултати истраживања са дискусијом*** представља приказ резултата емпиријског истраживања која су подељена у четири глава: *1. Анализа поступака према злостављаној/занемареној деци у здравственом систему; 2. Правосудна заштита подељена је на : Породичноправна заштита и Кривичноправна заштита; 3. Социјална заштита; 4. Резултати анализе мишљења и ставова запослених у правосудном, здравственом и систему социјалне заштите.*

У првој глави мр Милосављевић-Ђукић представља резултате истраживања у оквиру здравственог система. Испитивање се базира на анализи усаглашености поступања здравствених радника и практичних поступака у препознавању, откривању, дијагностиковању, документовању, пријављивању, третману и сарадњи са другим системима, у односу на обавезе дефинисане Општим и Посебним протоколима. правно обавезујућег документа за нашу земљу

У другој глави мр Милосављевић-Ђукић представља резултате истраживања, у оквиру правосудног система, које групише у два поглавља: 1. Породичноправна заштита и 2. Кривичноправна заштита. Ауторка представља кључне законе и стандарде заштите злостављане деце у правосудном систему, њихову имплементацију у пракси као и тешкоће примене Посебног протокола. Значајан сегмент рада је усмерен на приказ предузетих напора у првцу законодавног уређења, који још увек не омогућава једнообразну методологију и праксу.

Трећа глава у делу рада Резултати истраживања са дискусијом, носи назив Социјална заштита. Наведене предуслове за заштиту злостављане деце ауторка представља из угла успешности реформских процеса, поступања по Општем протоколу, те се бави анализом усаглашености праксе четири одељења Градског центра за социјални рад. Анализара све кораке поступања по Општем протоколу, као и у којој мери је друштвена и професионална одговорност развијена у ситуацијама сумњи на злостављање и занемаривање деце, са посебним освртом на испитивање нивоа сарадње са другим системима.

У четвртој глави Резултати анализе мишљења и ставова запослених у правосудном, здравственом и систему социјалне заштите, мр Милосављевић-Ђукић, анализира припремљеност ових система за поступање по Општем и Посебном протоколу, ниво потребне едукације за примену протокола како Општег тако и Посебних у сваком од ових система. Анализира ниво постојећег знања и обавештености о процедурама поступања, улогама различитих система, проверава да ли постоји сагласност у односу на дефиниције злостављања/занемаривања, као и да ли сви актери у заштити деце полазе из истог референтног оквира. Такође, испитује мишљење и ставове запослених у односу на физичко

кажњавање деце, најбољег интереса детета, процене безбедности детета, квалитета заштите и унапређења система заштите деце.

Последњи пети део докторске дисертације садржи *Закључна разматрања* која су изведена на основу представљених резултата истраживања, оним редоследом којим су дефинисане основне хипотезе истраживања. Изведени закључци у складу су са добијеним резултатима и јасно показују дисбаланс између усвојених обавезујућих докумената (протокола) и њихове имплементације у пракси, која је још увек неусаглашена са стандардима заштите деце од злостављања и занемаривања.

Тако, у здравственом систему истраживање показује да постоје значајне разлике у пракси, три универзитетске клинике, када је у питању примена Посебног протокола. Истраживањем је утврђено да немају све клинике формиран стручни тим. Неуједначеност праксе огледа се у постојању евиденције раније регистрованих сумњи на злостављање/занемаривање. Анализа предмета показала је да постоје значајне разлике у дијагностиковању злостављања/занемаривања у секундарној здравственој заштити. Здравствени радници у преко 60% пријављују случајеве сумњи на злостављање центру за социјални рад. У 46,9% професионалаца у здравственом систему није прошло обуке које се односе на заштиту деце од злостављања и занемаривања. 40,6% није упознато са Општим протоколом и исто толико здравствених радника не зна која установа има координирајућу улогу у заштити деце од злостављања и занемаривања. 65,6% зна да сви системи (који се баве заштитом деце) имају Посебне протоколе а 75% није имало обуку о примени Посебног протокола док 71,9% није имало прилике да се упозна са протоколима других система.

Истраживање у систему социјалне заштите, показује да центри користе различите критеријуме за процену ургентности, пракса није уједначена међу центрима када је у питању пружање адекватних и увремењених услуга. У 90% предмета усмерена процена није урађена, а у 90% случајева центри нису организовали конференцију случаја. 20,6% стручних радника у центру за социјални рад нису имали обуке које се односе на заштиту деце, а раде у тимовима за децу. 100% запослених упознато је са Општим протоколом, а

82,4% зна која установа има координирајућу улогу у заштити деце од злостављања и занемаривања. 64,7% стручних радника упознато је да сви системи имају Посебне протоколе а 58% није имало прилике да се упозна са протоколима других система.

У правосудном систему, судије покрећу поступак у породичноправној заштити у 60% у законски предвиђеном року, у 50% хитност поступка није спроведена без обзира што је прво рочиште заказано у законском року. У 100% случајева суд је тражио мишљење од надлежног органа старатељства а у 40% случајева деца нису дала исказ у складу са протоколо. У кривичноправној заштити малолетници су у просеку дали исказ 4 до 5 пута а у 88,9% није коришћен видео линк или скрин. 100% судија имало је обуке о правима детета а 62,5% није имало прилике да се упозна са Општим протоколом. 75% не зна која институција има координирајућу улогу у заштити деце од злостављања и занемаривања, 87,5% зна да сви системи имају Посебне протоколе а 90% није имало обуке о примени Посебног протокола а 100% судија није упознато са протоколима других система.

На крају мр Милосављевић-Ђукић наводи кључне препоруке за унапређење праксе заштите деце од злостављања и занемаривања у Републици Србији.

VI

ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Допринос докторске дисертације је вишеструк и може се поделити на: друштвено-научни и апликативни. Резултати истраживања огледају се у компарацији различитих система друштвене подршке деци и младима жртвама злостављања и занемаривања. Рад пружа јасну слику постојећих модела и нивоа заштите деце у сва три анализирана система: здравственом, правосудном и система социјалне заштите. Допринос докторске дисертације огледа се и у обезбеђивању услова за унапређење праксе и подизања нивоа знања професионалаца када је у питању заштита деце од злостављања и занемаривања. Основа на којој почива рад је да деци припадају сва људска права примерено њиховом узрасту и друштвеној зрелости. Насиље над децом се може спречити, ефикаснијим и координисанијим деловањем релевантних система. Тиме се омогућава да се на реалној

основи планирајуи механизми друштвене интервенције у смеру промоције и поштовања дечијих права и стварања услова за безбедно детињство. Мр Милосављевић-Ђукић је дефинисала низ препорука у том погледу, користећи се искуствима најбоље међународне и европске праксе.

Значај предузетог истраживања огледа се у верификовању научно недовољно провереног сазнања. Наиме, од доношења Општег и Посебних протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања није било евалуације рада ових система. Присутни су спорадични и непотпуни подаци о проблемима у евиденцији, откривању, процени и третману. Докторска дисертација пружа јасан приказ функционисања система заштите деце од злостављања и занемаривања у Србији, у складу са свим принципима и захтевима научног метода.

Допринос докторске дисертације је и у проширивању фонда научног сазнања. Ретка су истраживања која се односе на интегрални модел, базиран на међусекторској сарадњи. Спорадична истраживања, унутар једног система углавном се односе на проблеме само тог система, док целовити приступ међусекторске сарадње изостаје. Истраживање представља први целовит приступ разматрању заштите деце и младих жртава злостављања и занемаривања, а посебно се истиче повезаност система правосуђа, здравства и социјалне заштите који имају кључну улогу у овим процесима. Ово истраживање одређује докторску дисертацију као аутентичну, не само за праксу социјалног рада већ и за праксу других, хуманистички оријентисаних научних дисциплина. За теорију и праксу социјалног рада, ово истраживање је од изузетног значаја јер представљати основу за успостављање другачијих механизма у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања.

У докторској дисертацији, у складу са добијеним резултатима, формулисани су предлози за унапређење праксе система заснованих на подршци злостављане/занемарене деце, као и на унапређењу различитих услуга подршке, у контексту заштите дечијих права.

VII

ЗАКЉУЧАК

Докторска дисертација мр Иване Милосављевић-Ђукић „**Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања**“ према прихваћеним методолошким основама, постављеним хипотезама и циљевима, припада групи ретких емпиријских заснованих истраживања у социјалном раду и представља допринос његовом теоријском и методолошком утемељењу.

Предмет докторске дисертације мр Милосављевић-Ђукић је сложен и са становишта теорије и праксе социјалног рада недовољно испитан. Основни циљ реформе система социјалне заштите је успостављање интегралног модела, базираног на међусекторској сарадњи, подели обавеза и одговорности. Посебан значај придаје се поштовању дечијих права и стварање услова за безбедно детињство. Нови политички, економски и социјални контекст који је у развоју широм региона, пружа деци и младима јединствену прилику да учествују у изградњи отвореног друштва и условљава нове улоге и одговорности јавног, приватног и непрофитног сектора. У складу са тежњама наше земље да се прикључи Европској Унији, поштовање универзалних људских вредности постало је један од базичних захтева, при чему је унапређење система који је баве заштитом деце кључно за оцену успостављања принципа и начела дечијих права. Докторска дисертација представља оригинално и самостално научно дело које испитује функционисање система подршке у заштити деце од злостављања и занемаривања, чиме доприноси унапређењу теорије и праксе социјалног рада, и сродних научних дисциплина.

Кандидат мр Ивана Милосављевић-Ђукић темељно анализира различите системе заштите и подршке за злостављану и занемарену децу, како би се развили приступи који омогућавају практичну примељивост и остваривање најбољег интереса детета. Унапређење постојећег здравственог, правосудног и система социјалне заштите, посматра као основне предуслове за успостављање интегралног модела, базираног на међусистемској сарадњи, подели обавеза и одговорности. Ауторка се не задржава на посматрању заштите деце са становишта нормативног приступа, већ је посебно интересује њихова остварљивост у пракси, од чега пресудно зависи квалитет заштите деце.

На основу свега изложеног Комисија је констатовала да докторска дисертација мр Милосављевић-Ђукић под називом „ **Функционисање здравственог, правосудног и**

система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања“ одговара приложеном садржају у оквиру одобрене пријаве дисертације; да има пожељан обим рада; да су предмети истраживања и сазнања изложена у оквиру докторске дисертације актуелна, оригинална и посебно значајна са становишта теорије и праксе социјалног рада, те да дисертација у целини доприноси научном сазнању и потврђује испољене способности кандидата за бављење научно-истраживачким радом.

Имајући у виду саопштено, Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати извештај за оцену докторске дисертације мр Иване Милосављевић-Ђукић **„Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања“** и формира комисију за јавну одбрану у истом саставу.

У Београду, 8.05.2015.

Чланови Комисије:

Проф.др Вероника Ишпановић – Радојковић, редовни професор у пензији, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду

Проф. др Невенка Жегарац, редовни професор,

Факултет политичких наука у Београду

Проф.др Мирослав Бркић, ментор, редовни професор,
Факултет политичких наука у Београду